

„ТЕОРЕТИЧАР ЗАВЕТА” У СРПСКОЈ КЊИЖЕВНОЈ НАУЦИ

Павле Ботић, *Пуџуј са њујницима*, Писменик, Нови Сад 2015

Новосадска издавачка кућа Писменик прошле године објавила је збирку есеја Павла Ботића под сугестивним насловом *Пуџуј са њујницима*, која садржински покрива петнаест књижевнотеоријских огледа. У њима писац усамљенички „путује” неутабаним стазама српске науке о књижевности, прилазећи разнородним темама овдашње књижевне уметности из аспекта из којег им досад ниједан научник није приступао. Реч је о потпуно другачијем, иновативном и свежем промишљању старих, познатих и многоструко тумачених књижевних дела; могло би се чак говорити и о систематизацији тих дела у одређени канон који би, према ауторовом уверењу, требало да представља парадигму српске књижевне стварности. У средишту тог система налази се многозначни антички појам логос (λόγος), схваћен на богословски начин – као божански смисао створеног света, односно као његов ипостасни и динамички принцип. Тако протумачен појам логоса невидљива је спона која повезује петнаест текстова различите тематике у овој несвакидашњој есејистичкој збирци, чинећи од ње јединствену целину. Било да аутор тематизује различита књижевна дела, било да расправља о појединим књижевним, социолошким, филозофским или теолошким феноменима, прожетост јеванђелским духом обједињујући је фактор ове наизглед хетерогене збирке есеја.

У уводном тексту „Европа или Свети Сава” писац своје читаоце ставља пред лазаревски избор – „Којем ћу се приволети царству?” – док у наредној, упоришној расправи, под насловом „Логосност канона српске књижевности” (како гласи и поднаслов читаве збирке), разјашњава последице тог избора, а затим разоткрива свој књижевно-методолошки приступ у тумачењу дела, као и појмове на којима је он заснован. Истичући најпре основну разлику између српске и других светских књижевности – њено јеванђелско, византијско, ћирилометодијевско и светосавско, а не митолошко-паганско порекло – Ботић закључује да је канон српске књижевности по својој природи логосан и христообразан, односно „печатиран Духом светим”. Такво порекло предодредило је и његов даљи развој, који се до данас одржао упркос „доситејевштини”, односно повременим просветитељско-рационалистичким одступањима. Континуитет логосности српског књижевног канона Ботић разоткрива детаљном научном анализом појединих дела српске књижевности, почевши од његовог извора, дела Светог Саве, преко средњовековног и усменог народног стваралаштва, до новијих и савремених књижевних остварења на српском језику. Да би надокнадио пропуст српске науке о књижевности, која је по правилу игнорисала њену „заветност” прилазећи јој с

књижевноисторијског, фолклорно-митолошког, психолошког, социолошког и сличних нелогосних аспеката (или је рецепција појединих остварења потпуно изостала, будући да се нису уклапала у владајућу идеолошку матрицу), Ботић нуди један потпуно нов методолошки приступ, адекватан христообразном канону српске књижевности.

После такве, готово мистагошке припреме за оно што следи, писац ступа на непроходну стазу христолошког тумачења српске књижевности. Путовање започиње анализом епске песме „Обретеније главе кнеза Лазара” Слепе из Гргуреваца, коју означава као светотајинску и хагиографску, да би га наставио тумачењем Његошевих спева, али из визуре „филозофа завета” Жарка Видовића, чије је тумачење концентрисано на артикулацију логосности у делима овог „песника завета”. Следи анализа Матавуљеве приповетке „Богородица Тројеручица”, коју писац интерпретира као светотајинску алегорију, док приповетку Лазе Лазаревића „Школска икона” тумачи као јеванђелску параболу о страдању и жртви. Исто тако, у целокупном стваралаштву Јована Дучића он препознаје давидовску парадигму, односно успон из омамљености светом ка висинама радосног заједничарења с Богом. После анализе рецепцијски пропуштених песама Алексе Шантића, који је за Ботића један од најзначајнијих песника српске христочежњиве поезије, аутор и у Андрићевом роману *На Дрини ћурџија* проналази „реалност надмостовног”, односно надсветовног, духовног царства, као и елементе хришћанског састрадавања с невољнима, док *Друџу књиџу Сеоба* Милоша Црњанског означава као репрезентативан пример српске заветне књижевности. Песништва Рајка Петрова Нога и Алексе Шантића, која аутор компаративно интерпретира користећи се бројним примерима, за њега представљају испуњења јеванђелског захтева о умножењу таланата, односно дарова Духа светог. Књигу затвара текст „Култура ниҳилизма”, у којој аутор још једном супротставља опозиције којима су се одликовале обе уводне расправе и есејистички текстови, заокружујући на тај начин своје књижевно-филозофско дело.

Дела Светог Николаја Охридског и Жичког и Светог Јустина Новог, као и радови већ поменутог Жарка Видовића, на Ботића су извршила пресудан утицај – он је усвојио целокупну њихову филозофију светосавља и косовско-лазаревске заветности, према којој и вреднује књижевна дела у својој књизи. Централно место у његовом погледу на српску књижевност и културу чини критика хуманизма и просветитељског рационализма, односно западноевропске културе и њеног материјалистичког духа, што је препознатљиво и у списима Светог Николаја; као и поменути светитељ, Ботић сматра да славна српска прошлост треба да буде парадигма нове српске стварности. Попут Светог Јустина, он тражи Богочовека у свему, па и у књижевности, као најузвишенијој стваралачкој делатности људског духа. Као тумач и критичар књижевних

дела, он се не поводи за модом, туђим мишљењем или доминантним ставовима, већ изнад свега покушава да проникне у „свету тајну стварања”, да пронађе надвремено у временом и апсолутно у релативном. У песничкој речи он преваходно тражи Реч као Логос – симболичку, иконичну и мистичну реч, као непролазну вредност која претходи рационалној мисли и уједно је превазилази. Свестан велике одговорности коју носи јавна реч, срцем уверен у њену светост, Ботић свој гнев као с проповедаонице сипа на све оне писце који те светости или нису свесни или је схватају на секуларан начин. Такви писци и њихова „идолопоклоничка” остварења, будући да су заснована на обожавању човекобога а не Богочовека, за њега или нису вредна помена или су вредна жаљења. Приповетка Данила Киша „Симон Чудотворац”, настала као резултат пишевог гносеолошког опирања Богу, индикативан је пример такве неодговорне, неблагоприятне и нелогосне књижевности, на коју се Ботић критички осврће у есеју „Привиди Симона Ненавидника Данила Киша”.

Ботићев књижевно-методолошки приступ научан је у том смислу што он различите компоненте сваког појединачног књижевног дела у збирци систематски рашчлањује и семантички раслојава, поткрепљујући своје тврдње бројним примерима и цитатима. Али он је у исти мах и стваралачки, будући да су његови судови о књижевној вредности, смислу и значењу тих дела утемељени у снажном религиозном искуству и истинском родољубљу. Иако је такво читање књижевности легитимно, оно у себи крије привидну антиномију – у приступу књижевним делима Ботић инсистира на научности, али је у исти мах усмерен против ње. Правећи отклон од рационалистичко-просветитељског начина мишљења и сазнања, упркос томе што је и сам „производ” таквог система образовања, Ботић прихвата његове научне методе, али не и његове резултате. Уместо тога, он књижевним делима приступа као богослов који је научен да критички промишља. Од омраженог просветитељског рационализма он узима оно најбоље – научност – да би се њоме користио у тумачењу књижевних дела с ненаучног аспекта. Иако то на први поглед делује контрадикторно, Ботићев неуобичајени методолошки приступ не мора да се конфронтира са, условно речено, секуларним методама у тумачењу књижевних дела. Његов поглед на књижевност представља само још једно становиште с којег она може да се тумачи, не и једино. Зашто је оно у српској књижевној науци неопходно, аутор је подробно објаснио у својој књизи. У њој он ниједном не каже да су позитивистички, психолошки, социолошки, митолошки и други методолошки приступи књижевности погрешни, већ само да су недовољни да до краја објасне уметничко дело које је засновано на хришћанском осећању света. И све што чини и што овом књигом настоји да постигне јесте да попуни ту „празнину” у српској књижевној науци. Она на тај начин може само да постане богатија, а Ботићев богословски приступ уметничким делима,

уколико би био прихваћен, могао би да представља аутентичан допринос изучавању књижевности.

У својој збирци есеја *Пуџуј са џуџницима* Павле Ботић не пружа ништа што досад није тематизовано; оно што је код њега ново, то је потпуно другачији поглед на смисао и сврху писања. Позната и многоструко тумачена дела српске књижевности он осветљава с аспекта неубичајеног за српску и светску науку о књижевности, и то на веома минуциозан, ерудитан и стилски упечатљив начин, при чему се ослања на обимну литературу и богату архивску грађу. Његова тумачења одабраних дела српске књижевности поседују изузетну вредност не само због иновативног методолошког приступа него и зато што их он презентује горљиво и страшно, и то специфичним, светосавским језиком и стилем. Интерпретирајући одабрана књижевна дела с хришћанског становишта, Павле Ботић показује и завидну смелост у одбрани свог погледа на свет, културу и књижевност, дијаметрално супротног владајућем мишљењу у овдашњој академској заједници, у којој је атеистичко наслеђе из не тако давне прошлости још увек веома живо.

Божича САВИЋ УЗЕЛАЦ

ПРОВИД КРОЗ И ЗА СВА ВРЕМЕНА

Драгомир Дујмов, *Огледало од зеленог јасписа*, Задужбина Јакова Игњатовића – Српска народносна самоуправа у Ержебетварошу, Будимпешта 2015

Формом и садржајем, свим новинама у погледу концепта, прозно дело *Огледало од зеленог јасписа* најближе је жанру малог историјског романа. Њиме се најпре потврђује доследност писца Драгомира Дујмова (рођен 1963. у Сентешу у Мађарској) таквом тематском интересовању за догађаје у далекој прошлости, чијом се спознајом знатно лакше може разумети и време садашње. У основи, тиме и у самом језгру приче о опсади и ослобођењу Будима најпре су оне реалистичне, дакле, стварносне/непобитне историјске чињенице до којих овај писац-истражитељ стиже зналачким пребирањем по старим, мало коме знаним књигама, ишчитавањем прашњавих списа и летописа, путописа, налажењем грађе у историјским и другим архивима, у верским књигама... Како му се и то показује недовољним на путу до књижевне истине ка којој тежи, а то је такође једна од битнијих стилских одлика свих његових прозних остварења, следи ауторски дослух са народним предањима, са митовима и за причу благодатним легендама, те надградња свега за свеобухватнију причу сабраног. Таквим добро осмишљеним укрштањем разних пове-